

Приказ

Упоредна истраживања словачке и македонске народне баладе

Мартина Танески, *Народната балада кај Словаците и Македонците од компаративен аспект*, прев. Славица Гацова Свиђерска, Битола: Восток 2018, 115 стр.

Ауторка Мартина Танески је асистенткиња на Катедри за словачки језик и књижевност Филозофског факултета Универзитета Константина Филозофа у Нитри. Она је ауторка монографије и већег броја студија, публикованих на словачком језику. Књига о народној балади Словака и Македонаца, која је предмет овог приказа, прво (и за сада) једино издање добила је у преводу на македонски језик. Књигу сачињавају увод, три поглавља и додатак у коме су приложене анализирани македонске баладе у оригиналу и у преводу на словачки језик.

У кратком уводу (стр. 9–11) ауторка објашњава компаративно-интерпретативни приступ у истраживању словачке и македонске народне баладе. Ауторка је била, како објашњава, инспирисана књигом Ореста Зилинског о словачкој народној балади у интернетничком контексту (*Orest Zilynskyj, Slovenská ľudová balada v interetnickom kontexte*, Bratislava 1978), заснованој на опсежном истраживању у карпатској области. Налази Зилинског надахнули су ауторку да истраживање народне баладе као интеркултурног жанра прошири на простор Балкана, те да компаративно анализира словачке и македонске текстове народних балада са становишта њихових жанровских карактеристика разматрајући, при томе, делимично, и њихову супстантивну, тематску и мотивску блискост. На овакав истраживачки приступ ауторку је додатно подстакла чињеница да у словачкој фолклористици и уопште науци о књижевности није била посвећена дужна пажња македонској народној балади, тј. једном значајном тезаурусу балада које припадају групи словенских народних балада. Избор анализираних текстова је био опредељен прису-

ством сличних слика и мотива у народним баладама два народа, затим уметничком употребом жанровски значајне симболике боја, као и дијалошком формом. Анализирани су репрезентативни текстови из добро познатих збирки на македонском и словачком језику. У књизи је посебна пажња посвећена следећим македонским баладама: *Бог да убије Дебрани, Чума во Солун, Еден син и мајка, Ранет јунак и црна орлица, Вила развила гора зелена, Над јунака црни орли, Ранет јунак и гавран, Гора гори, гора гори, Јанко ќе изгори, Овци пасе Јана Македонка, Лош сон на Будим Јана, От ка ми се Јана роди, Јанка на гора думаше и Јанка в темница* (свих тринаест наведених песама је на крају књиге дато у преводу на словачки језик). У богатом спектру словачких народних балада, ауторка је подробније разматрала следеће: *Ten turecký mútnik, Na Sabatke Turek býva, Rabovali Turci až po biele hory, Kdeže si bola, Anička moja, Ten prešporský mútný, Išli hudci horou, Ešte sa len zori, Hory, hory, čierne hory, Orava, Orava* и др. Већи број анализираних балада је из збирке Кирила Пенушлиског *Македонски народни балади* (Скопље 1983). Мартина Танески пише да је Пенушлиски приликом рада на збиркама македонског фолклора читао збирке словачких балада и других фолклорних творевина, те да је указао на то да међу словачким и македонским баладама постоје значајне сличности.

У првом поглављу књиге разматрају се словачко-македонске културне и књижевне везе и развојне паралеле (стр. 12–25). Компарација словачких и македонских народних балада може, према мишљењу ауторке, да помогне у откривању директних или индиректних културних контаката два народа у периоду деветнаестог и двадесетог века. Позивајући се на Зилинског, она указује на то да је балада „номадски“ и интеркултурни жанр, који има потенцијала да развије директне и индиректне везе и у случају просторно удаљених етничких заједница. Тематска сличност словачке и македонске народне баладе условљена је и историјским разлозима будући да је османска експанзија доприносила стварању релативно сличне друштвене климе у две географски удаљене области.

Друго поглавље је кључно у компаративној анализи народне баладе Словака и Македонаца (стр. 26–80); подељено је на три потпоглавља. У првом потпоглављу разматра се слика Тучина, као *другог* и фигура жене у контексту породичне трагедије у време османске власти. Ауторка се усредсређује на текстове са израженом антитуроском тематиком и указује на сличности македонске епске поезије и тзв. словачких разбојничких песама. Македонске и словачке народне баладе, осим очигледног антитуроског тона, приближава и слика личне и породичне трагедије до које долази у оквиру османске владавине (мотив девојке приморане да се уда за Турчина).

У баладама оба народа жена је приказана као хероина која радије бира смрт него невољну удају и живот у благостању, али у другој вери и култури, контрастрирајући при томе своје и туђе, сиромаштво и богатство (које им се нуди у новом дому), хришћанство и ислам, ропство и слободу. У оба случаја је слика Турчина крајње негативно обојена, он је представљен као *другост* у религијском и у ширем културолошком смислу. У македонским баладама је слика Турчина богатије и разрађеније атрибуирана, с обзиром на то да је контакт био дуготрајнији и интензивнији. Повлачећи паралелу између конкретних словачких и македонских балада, ауторка показује многобројне жанровске сличности (изражена употреба деминутива, синонима, трочланих градиција, дијаложке форме, присуство рефрена).

У другом потпоглављу је обрађена слика смрти, до које долази у контексту османске експанзије. Овде је подробно размотрена симболика боја. И у словачким и у македонским баладама бела боја је повезана с недужним ликовима који својим карактером представљају противтежу тамном турском свету или црној смрти (предсказање црне смрти је и само присуство лика Турчина). Контраст белог и црног у словачким и македонским баладама симболизује полове добра и зла, живота и смрти. Баладама и једних и других својствена је иста симболика боја и употреба истих уметничких изражајних средстава. Уочавају се и разлике – у македонским баладама је дат прецизнији опис османских реалија, а карактерише их и специфична анафорична ламентативност.

Треће потпоглавље у оквиру другог поглавља посвећено је слици природе у словачким и македонским народним баладама и оно се надовезује на претходно дату анализу симболике боја. Овде се разматрају песме чија се радња одиграва у блиском контакту с природом. Слика природе се у изабраним баладама често одликује богатом применом дијаложких компоненти у текстовима, где по правилу дијалог воде људски ликови с другим живим бићима (славујем, гавраном, срном) или деловима природе (планином, дрветом, водом). У овим баладама је заступљен шири дијапазон боја. И у македонским и у словачким баладама природа се појављује као синоним за живот и као противтежа смрти. Лик Турчина се среће, али не обавезно.

Треће закључно поглавље резимира и додатно појашњава резултате примењеног компаративног приступа (стр. 81–87). Ауторка Мартина Танески закључује да су словачка и македонска народна балада сличне по садржају, темама које обрађују, мотивима, али и стилски.

Књига младе ауторке Мартине Танески наводи читаоца на размишљање о транснационалним мотивима и универзалним поетским средствима, али и о перцепцији *другог* – припадника Османске

империје – у контексту разматраних балада. *Други* је негативно атрибуиран на подручју данашње Македоније, која је била средишња област Османског царства, али исто тако и на територији данашње Словачке, која се налазила на њеном ободу. Да бисмо разумели одређене друштвене феномене и дуготрајне историјске процесе потребан нам је шири контекст од оног на који се обично усредсређујемо – границе властите земље. Управо ова књига показује колико је важно и научно релевантно одређене појаве посматрати у ширим друштвеним и временским оквирима и њиховим пресецима.

др Сања Златановић, виши научни сарадник
Етнографски институт САНУ, Београд
Е-пошта: szlat@eunet.rs

Примљено: 2. 12. 2019.
Прихваћено: 15. 12. 2019.